

Universiteit Utrecht

Opvoeden als netwerken in de multi-etnische wijk

Mariëtte de Haan
Micha de Winter
Marije Koeman
Alieke Hofland
Marloes van Verseveld

Opvoeden als netwerken in de multi-etnische wijk

Mariëtte de Haan
Micha de Winter
Marije Koeman
Alieke Hofland
Marloes van Verseveld

Voorwoord

“Er is sprake van een nieuwe netwerksamenleving en dus ook een nieuw netwerk aan steun voor opvoeders”

De netwerksamenleving heeft verregaande consequenties voor burgers en organisaties op het terrein van de opvoeding. Belangrijk voor migranten in dit opzicht is dat zij als opvoeders op zoek zijn naar een nieuwe identiteit en nieuw evenwicht. Dit boek is een mooie weergave van hoe migranten opvoeders door nieuwe inzichten hun eigen verandering op gang hebben gebracht. Of ze willen of niet. Het boek geeft een kijkje in hoe opvoeders van migranten afkomst zijn gegroeid en hebben geleerd, maar vooral hoe zij kiezen voor nieuwe strategieën, voor een evenwichtig functioneren en succesvol handelen.

In dit boek kunt u lezen hoe migranten ouders hun sociale netwerk inzetten bij het verwerven van hun opvoedkapitaal. Welke personen in het netwerk zijn daarbij van belang en waarom? Maar ook hoe beïnvloeden de netwerken waar zij toe behoren hun gedrag en identiteit? Welke verbindingen hebben opvoeders met de netwerksamenleving? Waarom zijn sommige sociale netwerken voor hen zo belangrijk?

Een nieuw element dat de schrijvers aanboren is het feit dat opvoeders van migranten afkomst zich meer instellen om opvoeden zélf te doen. Daarmee hebben zij het nieuwe realisme dat in opkomst is zichtbaar gemaakt. Ondanks de vele worstelingen van opvoeders, is zichtbaar gemaakt dat opvoeders van migranten afkomst hun eigen talent ontdekken, verder ontwikkelen en inzetten ten gunste van hun kinderen en hun netwerk in de Multi-etnische wijken.

Graag wil ik hierbij de schrijvers feliciteren met deze nieuwe en verrassende invalshoeken.

Ik wens u veel leesplezier.

R. Bouhalhoul

ISBN 978-90-810978-0-2

Copyright

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door printouts, kopieën, of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Deze publicatie is het resultaat van het project De Pedagogische Gemeenschap in de Multi-etnische Wijk dat is uitgevoerd door de Universiteit Utrecht met hulp van een subsidie ontvangen van ZonMw, Programma Diversiteit, projectnummer 155010104.

Projectleiders: Prof. Mariëtte de Haan en Prof. Micha de Winter

Onderzoeker: Msc. Marije Koeman

Onderzoeksassistenten: Alieke Hofland en Marloes van Verseveld

Foto's: Marloes Verseveld

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
Samenvatting	7
Over het onderzoek	11
Hoe ontwikkelt zich opvoedkapitaal?	11
Welke netwerken en bronnen worden gebruikt door ouders met een migratie achtergrond?	12
De versterking van pedagogische gemeenschappen in multi-etnische wijken	12
Resultaten	17
Het opvoedkapitaal van migranten verandert	17
Hoe zien de opvoednetwerken eruit?	24
Welke contacten helpen met het opvoeden in de Nederlandse context?	27
Strategisch omgaan met je netwerk; hoe zetten opvoeders hun opvoednetwerk in?	29
Opvoeden in de publieke ruimte in een multi-etnische context	32
Implicaties van het onderzoek voor opvoeders, MZO's en professionals	37
Tips voor opvoeders	37
Tips voor Migranten Zelf Organisaties	41
Tips voor professionele organisaties	42
Het onderzoeksteam: hoe kijken zij terug op het onderzoek?	45
Verder lezen?	48
Bijlage - Werkblad: Hoe ziet mijn netwerk eruit?	50

Samenvatting

Opvoeden als Netwerken in de Multi-etnische wijk is een onderzoeksproject waarin de vraag is gesteld hoe opvoeders na migratie hun opvoeding opnieuw vormgeven binnen zogenaamde pedagogische gemeenschappen in multi-etnische stadswijken.

Er is gekeken naar welke kennis en strategieën opvoeders zelf ontwikkeld hebben om om te gaan met de problematiek van het opvoeden in de Nederlandse context. Hierbij is vooral gelet op de transformaties die de opvoeding heeft ondergaan als gevolg van het leven tussen twee culturen.

De resultaten lieten zien dat ouders nieuwe, hybride, opvoedingspraktijken ontwikkelen. Zij vinden nieuwe normatieve kaders uit waarbij zij traditionele opvoedingswaarden combineren met bijvoorbeeld de eisen aan zelfstandigheid die in de Nederlandse samenleving worden gesteld. Of zij ontwikkelen nieuwe omgangsvormen met kinderen waarin zowel traditionele waarden als respect voor ouderen als openheid en nabijheid een rol spelen. Ouders ontwikkelen deze oplossingen niet alleen, maar samen met hun netwerk. In dit onderzoek zijn de steunnetwerken van ouders met een migratie achtergrond onderzocht.

De opvoeders uit ons onderzoek vormen hun opvoedingsvisie en -praktijk in de Nederlandse samenleving door een combinatie van contacten met een Nederlandse en een Marokkaanse achtergrond. Het blijkt dat de verschillende contacten voor verschillende doeleinden gebruikt worden. De relaties uit de eigen gemeenschap zorgen niet alleen voor emotionele steun maar zijn daarnaast essentieel voor het doorgeven van oplossingen die van belang zijn om de opvoeding aan te passen aan de Nederlandse samenleving.

Ook opvoeders met een Nederlandse achtergrond spelen hierbij een rol, met name doordat oplossingen van hen letterlijk 'afgekeken' worden doordat zij zien hoe deze Nederlandse opvoeders de opvoeding aanpakken. Dit ligt anders voor professionals, die meestal geraadpleegd worden voor specifieke onderwerpen. Transnationale contacten uit de eigen gemeenschap spelen verrassend genoeg ook een rol via de moderne media, juist in de

ondersteuning van traditionele waarden zoals bijvoorbeeld het handhaven van het respect voor vader en moeder. Zij zijn zoals te verwachten is, van minder belang bij het vinden van oplossingen die specifiek zijn voor de Nederlandse context.

Het onderzoek liet ook zien dat de opvoeders deze netwerken strategisch inzetten. Waar de ene opvoeder nieuwe oplossingen creëert door het combineren van de oplossingen uit verschillende culturen, zoekt een ander het juist in het negeren van de adviezen van de 'eigen' gemeenschap, en oriënteert zich op het internet. Vooral opvoeders die langer in Nederland zijn, lijken dit laatste meer te doen.

Uit de gegevens bleek ook dat opvoeders ondanks deze netwerken meer individualistisch zijn gaan opvoeden in vergelijking met hoe ze dit deden in het land van herkomst.

De grote diversiteit aan opvoedingswaarden in de wijk, staat het samen opvoeden in de wijk 'op de oude manier' in de weg. Echter, dit onderzoek laat zien dat opvoeders met een migratie achtergrond, ondanks dat zij meer individualistisch zijn gaan opvoeden na de migratie dan zij deden in het land van herkomst, toch opnieuw steunnetwerken opbouwen op rondom de opvoeding. Deze netwerken zijn voor een deel ook interetnisch en helpen de opvoeders bruggen te slaan tussen de culturen. De pedagogische gemeenschap voor deze opvoeders bestaat dus vooral nieuwe, multi- en mono-etnische netwerken, die deels het wijkniveau overstijgen.

De gegevens zijn verzameld door Migranten Zelf Organisaties te benaderen in een 6-tal grote steden, focusgroep interviews met ouders te houden, en vervolgens met 30 opvoeders met een Marokkaanse achtergrond een netwerkinterview te houden. Netwerkanalyse en inhoudsanalyse waren centrale methoden. Uit de interviews bleek dat opvoeders zich beperkt bewust waren van de 'eigenheid' van hun oplossingen. Vaak ervaart men de gekozen oplossingen als een compromis, en nog niet als kapitaal dat doorgegeven kan worden. Toch blijkt dit te gebeuren volgens dit onderzoek. Een van de aanbevelingen van dit project is dan ook verder bewustmaking en verankering van dit nieuwe opvoedkapitaal van migrantenouders.

Het project werd uitgevoerd door de Universiteit Utrecht en is gesubsidieerd door het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid van ZonMw.

Dit onderzoek geeft inzicht in de aard van de pedagogische gemeenschappen in multi-etnische wijken.

Over het onderzoek

Onderzoek naar het Opvoedkapitaal van Pedagogische Gemeenschappen in de Multi-etnische Wijk

In 2011 en 2012 heeft het onderzoeksproject 'De pedagogische gemeenschap in de Multi-etnische wijk' plaatsgevonden. Het project is uitgevoerd door de Universiteit Utrecht en gesubsidieerd door ZonMw. Het project past binnen een onderzoekslijn waarin gestreefd wordt om meer inzicht te krijgen in de vraag hoe opvoeders na migratie hun opvoeding opnieuw vormgeven en hoe zij dit doen binnen zogenaamde pedagogische gemeenschappen op wijkniveau of daarbuiten. Tegelijkertijd past dit initiatief binnen het streven van ZonMw om via het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid meer interculturele kennis en vakmanschap te ontwikkelen voor de praktijk van de preventieve, ontwikkelingsgerichte jeugdsector. Anders dan vanuit een perspectief dat in eerste instantie is ontwikkeld met het oog op het bedienen van deze groepen door Nederlandse welzijns- en hulpverleningsinstanties, is in dit project gewerkt vanuit een perspectief dat recht doet aan de ontwikkelingen van 'binnenuit'. Dat wil zeggen vanuit de in de migrantengemeenschap zelf ontwikkelde kennis en strategieën om om te gaan met de problematiek van het opvoeden in de Nederlandse context. Deze kennis sluit tevens aan bij het streven van gemeenten om deze groepen meer te benaderen vanuit hun 'eigen kracht' alsmede bij programmering van ZonMw om kennis te verzamelen over hoe 'eigen kracht' gestimuleerd en ondersteund kan worden binnen de jeugdsector.

HOE ONTWIKKELT ZICH OPVOEDKAPITAAL?

Vaak wordt ervan uit gegaan dat opvoeders met een niet-westerse achtergrond ofwel vanuit de eigen traditie opvoeden, dan wel 'vernederlandst' zijn. Er is doorgaans weinig aandacht voor de transformaties die de eigen

opvoeding doormaakt en voor het feit dat de uitkomst van dit proces een weerspiegeling is van het leven tussen twee culturen. Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat opvoeders met een niet-westerse achtergrond zogenaamde hybride opvoedingspraktijken ontwikkelen die zowel elementen bevatten van de opvoedingstradities van het land van herkomst als van de opvoedingspraktijken van het land van aankomst. Het is de verwachting dat deze hybride patronen opvoeders in staat stellen om de brug te slaan tussen twee culturen. In dit project worden deze hybride opvoedingspatronen in kaart gebracht.

Vaak wordt in onderzoek uitgegaan van opvoedings*problematiek* en hoe deze middels hulpverlening kan worden aangepakt. In dit onderzoek focussen we juist op het kapitaal dat ouders zelf ontwikkelen wanneer zij ervaring opdoen met het oplossen van opvoedingsproblematiek. Het doel is om in kaart te brengen wat opvoeders hebben geleerd van met name het manoeuvreren tussen meerdere culturen op het gebied van de opvoeding. Dit noemen wij het (interculturele) opvoedkapitaal van ouders.

WELKE NETWERKEN EN BRONNEN WORDEN GEBRUIKT DOOR OUDERS MET EEN MIGRATIE ACHTERGROND?

Naast te kijken naar het opvoedkapitaal als ‘resultaat’, kijken we in dit project naar het opvoedkapitaal als het geheel van steunnetwerken van opvoeders die het opvoedkapitaal mede tot stand brengen. Ondanks de verregaande individualisering op het gebied van de opvoeding, blijken ouders hun kennis, attitudes en strategieën te verwerven met hulp van anderen, ook al zijn opvoeders selectief in welke informatie en hulp zij aannemen. In dit project hebben we gekeken naar de opvoednetwerken van ouders met een migratie achtergrond om meer inzicht te krijgen in de zogenaamde ‘civil communities’ van migranten en hoe zij in deze gemeenschappen elkaar ondersteunen bij de opvoeding, maar ook hoe zij dit doen in en door de interactie met anderen buiten deze gemeenschappen. Wij hebben daarmee gekeken naar wat ook wel wordt genoemd het ‘bridging capital’ van migrantengemeenschappen op het gebied van de opvoeding. Hiermee worden de visies, praktijken en steunnetwerken bedoeld die deze gemeenschappen in staat stellen om vanuit het door hen ontwikkelde cultureel kapitaal bruggen te slaan naar andere gemeenschappen in de Nederlandse samenleving. Dit ‘bridging capital’ is tot stand gekomen doordat opvoeders met een niet-westerse achtergrond door de tijd heen hun eigen tradities van opvoeding hebben moeten aanpassen aan de Nederlandse omgeving. Je zou het dus ook wel intercultureel opvoedkapitaal kunnen noemen.

DE VERSTERKING VAN PEDAGOGISCHE GEMEENSCHAPPEN IN MULTI-ETNISCHE WIJKEN

Uiteindelijk heeft dit project als doel om pedagogische netwerken in multi-etnische wijken te versterken. Door het pedagogische kapitaal van ouders met een migratie achtergrond in kaart te brengen en kennis hierover te verspreiden, willen we bijdragen

aan het verder versterken van dit kapitaal. In eerste instantie geldt dit voor de doelgroep zelf. Door meer bewustzijn te creëren van dit nieuw gevormde opvoedkapitaal, en te laten zien dat dit kapitaal het resultaat is van het 'werk' dat zij verricht hebben als opvoedgemeenschap kunnen ouders zelfbewuster optreden en hun expertise verder zelf vormgeven. Hetzelfde geldt voor het in kaart brengen van de netwerken van ouders en de strategieën die ouders gebruiken om hun netwerken in te zetten. Door ouders te laten zien welke netwerken en netwerkstrategieën zij bezitten op het gebied van opvoeding, en waar deze netwerken bij uitstek geschikt voor zijn, kunnen ouders deze ook bewuster gaan inzetten. Dit geldt in het bijzonder voor de interculturele opvoedproblematiek die typisch is voor het opvoeden in multi-etnische wijken, dan wel voor multi-etnische omgevingen in het algemeen.

In dit project is samengewerkt met het eveneens door ZonMw gefinancierde project De Versterking Pedagogische Civil Society/ 'Allemaal Opvoeders', met name bij het beantwoorden van de vraag hoe opvoeding in de publieke ruimte wordt beleefd door ouders met een migratie achtergrond. Allemaal Opvoeders heeft als doel om in 12 Nederlandse gemeenten een laboratorium voor pedagogische buurtontwikkeling te vormen: een serie experimenten gericht op het versterken van sociale netwerken rondom opgroeiende kinderen en jongeren in de woonomgeving. Zie voor informatie over dit project Allemaal opvoeders, Nederlands Jeugdinstituut.

Welke vragen hebben we onderzocht?

Het onderzoeksproject heeft dus als doel om het 'bridging' kapitaal van de migrantengemeenschap toegankelijk te maken. Dit is gedaan door antwoord te zoeken op de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is de aard van de opvoedingsproblematiek van opvoeders met een niet-westerse achtergrond in de multi-etnische wijk?
- Welk cultureel kapitaal is reeds ontwikkeld door opvoeders met een niet-westerse achtergrond in termen van opvoedingsvisies, 'good practices' en steunnetwerken? In het bijzonder hebben we gekeken naar de veranderingen in de opvoeding van migrantenopvoeders sinds zij in Nederland wonen, hoe zij hun sociale netwerk inzetten bij het verwerven van dit opvoedkapitaal en welke personen in het netwerk daarbij van belang zijn en waarom. Welke rol speelt bijvoorbeeld de Nederlandse professional ten opzichte van de rol van de familie en de buurt? En welke mogelijkheden bieden deze netwerkcontacten voor het vormen van collectieve structuren rondom opvoeding in de wijk?
- Welke mogelijkheden zijn er vanuit het gegenereerde culturele kapitaal om pedagogische, inter-etnische 'civil societies' te versterken? Wat kunnen deze resultaten betekenen voor opvoeders, migrantenzelforganisaties of professionele organisaties? Hoe kunnen zij de opvoeding versterken, sociale netwerken vergroten en interculturele kennis over opvoeding verbreden?

Praktische en wetenschappelijke waarde van het onderzoek

Dit onderzoeksproject is vernieuwend in wetenschappelijk opzicht door de inzichten die het creëert in migrantenopvoedingspraktijken vanuit een gemeenschaps- en netwerkperspectief. De informatie die het project heeft opgeleverd zal een bijdrage kunnen leveren aan het debat omtrent de interculturalistatie van de hulpverlening. Ook levert het project interculturele kennis van de opvoeding op die in de praktijk van nut kan zijn. Verderop zullen de resultaten van het onderzoek besproken worden en zullen er enkele praktische handreikingen gedaan worden naar aanleiding van de conclusies voor 3 doelgroepen: opvoeders, migrantenorganisaties en professionele hulpverleningsorganisaties.

Werkwijze

Om het opvoedkapitaal en het *bridging capital* van migranten te achterhalen zijn er een aantal migrantenzelforganisaties (MZO's) benaderd in zes verschillende gemeenten, namelijk Groningen, Hoofddorp, Utrecht, Eindhoven, Tilburg en Zaandam. Deze MZO's zijn vanuit de doelgroep zelf opgezet en vallen daarmee niet onder welzijnsorganisaties of andere professionele organisaties. Bij deze MZO's zijn focusinterviews gehouden met mono- en multiculturele moedergroepen die daar wekelijks bij elkaar komen om over maatschappelijke thema's te praten, waaronder opvoeding. Om inzicht te krijgen in de representativiteit van de geselecteerde MZO's, is een inventarisatie gedaan naar alle MZO's binnen de genoemde steden die opvoedingsgerichte activiteiten

aanboden. Hierbij is gekeken naar inhoud (welke activiteiten worden aangeboden), in hoeverre er sprake is van professionalisering van de organisatie, wat de doelgroep is van de organisatie; en hoe wordt samengewerkt met andere organisaties. De conclusie was dat de MZO's die meegedaan hebben met ons onderzoek qua inhoud en activiteiten representatief zijn voor de andere MZO's in de gemeenten. Wel hebben de participerende MZO's iets vaker hulp van professionele krachten in de organisatie en zijn zij ook multi-cultureler van aard. Dit heeft als gevolg dat de informatie van de focusgroepen gekleurd is door het multi-culturele karakter van de groep. Dit heeft interessante informatie opgeleverd omdat meerdere, diverse, perspectieven ingebracht en geconfronteerd werden in de gesprekken.

In totaal hebben er 57 vrouwen meegedaan aan de focusgroepen, waarvan de grootte van een groep varieerde van zes tot vijftien opvoeders en de etnische achtergronden verschilden. De focusinterviews waren gericht op zowel de *good practices* van opvoeders (welke dingen van opvoeden kunnen jullie goed en waarom), als de dilemma's (welke dingen van opvoeden zijn lastiger), waarbij vooral is gefocust op interculturele opvoedingsituaties. Daarnaast is besproken in hoeverre opvoeding een individuele dan wel een gemeenschapstaak is, en welke partijen betrokken zijn bij de opvoeding (onder meer de rol van de eigen gemeenschap, de buurt en professionals bij de opvoeding). Voorts is besproken hoe opvoeders zich hebben ontwikkeld in hun opvoeding door de tijd heen.

Uit alle deelnemers van de focusinterviews zijn dertig opvoeders met een Marokkaanse achtergrond gevraagd om deel te nemen aan een individueel interview gericht op de steunnetwerken van deze individuele opvoeder. Het betrof een groep van de eerste generatie, die qua gemiddelde leeftijd en verblijfsduur representatief is voor deze groep in Nederland. Wel is hun opleidingsniveau iets hoger dan het gemiddelde voor deze groep. In deze interviews zijn de opvoednetwerken van opvoeders in kaart gebracht en aangevuld met een diepte-interview over het opvoedkapitaal en het opvoednetwerk van

de opvoeders. Onder een opvoednetwerk verstaan we hier het netwerk van de mensen waarmee een opvoeder over opvoeding praat, dan wel waarmee hij/zij de opvoeding deelt. Van deze netwerkcontacten is tevens informatie verzameld (via de opvoeder) zoals de leeftijd, sekse, etniciteit, woonplaats, type relatie met de opvoeder en aantal jaren dat de opvoeder deze persoon kent. Vervolgens is de dichtheid van het opvoednetwerk vastgesteld door na te gaan welke personen binnen het netwerk van de opvoeder met elkaar verbonden zijn. Doordat speciale netwerksoftware werd gebruikt kon het opvoednetwerk tijdens het interview gevisualiseerd worden in een netwerkplaatje. Dit plaatje diende vervolgens als uitgangspunt voor een verder gesprek over de betekenis van het netwerk, de totstandkoming van de opvoedingsvisies en praktijken van de opvoeder alsmede de vraag hoe het netwerk hieraan heeft bijgedragen. Door deze methode was het mogelijk om bijvoorbeeld na te gaan hoe de opvoednetwerken eruitzien qua reikwijdte (is dit vooral de buurt? Of raadplegen opvoeders ook familie over de grens?), etnische samenstelling (worden vooral contacten uit de eigen groep geraadpleegd? Of bestaat het netwerk ook uit interetnische contacten? Welke rol spelen professionals vergeleken met leken?) en kan bijvoorbeeld de vraag beantwoord worden welke netwerkcontacten geraadpleegd worden voor welke doeleinden.

Migrantenzelforganisaties en opvoedingsvraagstukken

In dit onderzoeksproject hebben wij, zoals gezegd, migrantenzelforganisaties (MZO's) bezocht in Eindhoven, Groningen, Hoofddorp, Tilburg, Utrecht en Zaandam. Een MZO is een non-profit organisatie die zowel voor als door etnische minderheden en migranten is opgericht. MZO's spelen een steeds grotere rol van betekenis in multi-etnische wijken en zijn gespecialiseerd in thema's als integratie, emancipatie, burgerschap en opvoeding. Uit het representativiteitsonderzoek dat voor dit project is gedaan, blijkt dat alle MZO's in deze gemeenten, dus niet alleen de MZO's die mee hebben gedaan aan het onderzoek, culturele en/of ontspannende activiteiten, of voorlichtingsactiviteiten aanbieden en in veel gevallen beide. In elke gemeente is minstens één MZO te vinden die themabijeenkomsten organiseert waarbij opvoeding een rol speelt. Ook wordt er veel samengewerkt met professionele organisaties om voorlichting/ thema-avonden te organiseren of wordt er naar hen doorverwezen. Bij alle MZO's is het mogelijk om als ouder op een informele manier met elkaar in contact te komen en over de opvoeding te spreken. Dit is de plek waar ze andere opvoeders ontmoeten om ervaringen uit te wisselen en waar ze gemakkelijk aan professionele kennis/hulp kunnen komen. Ook uit de gesprekken met de opvoeders blijkt dat zij de bijeenkomsten van de MZO zeer waarderen. MZO's leveren dus een unieke bijdrage aan het welzijnswerk in de wijk en/of de stad, omdat zij kennis hebben van interculturele opvoeding en een unieke doelgroep bereiken. Daarnaast laten een aantal MZO's zien dat samenwerking met professionele organisaties, op een vrijblijvende manier, heel goed werkt. Wij denken dan ook dat MZO's belangrijk zijn naast het reguliere aanbod, om een pedagogische gemeenschap te kunnen versterken in een multi-etnische wijk.

Resultaten

HET OPVOEDKAPITAAL VAN MIGRANTEN VERANDERT

Het opvoedkapitaal van migrantenopvoeders bestaat uit de opvoedingsvisies en -praktijken die opvoeders zich eigen hebben gemaakt door het leven tussen verschillende culturen. Zoals gezegd, het gaat zowel om de *good practices* (praktijken die werken voor, en volgens migrantenopvoeders, in een post-migratiesetting) als om de steunnetwerken die hieraan bijdragen. De opvoeders hebben in de loop van de tijd juist door te handelen in lastige situaties een uitgebreid opvoedkundig repertoire ontwikkeld. Hierbinnen zijn elementen herkenbaar uit de cultuur van herkomst maar ook zien we dat opvoedkapitaal ontstaat als het resultaat van een leerproces juist als gevolg van de confrontatie met de opvoeding in Nederland. Hieronder volgen onze bevindingen van wat opvoeders naar eigen zeggen goed kunnen in de opvoeding en welke dingen zij hebben geleerd over de opvoeding. Welke problemen ervaren opvoeders in hun opvoeding en welke oplossingen vinden zij hiervoor?

Nieuwe invulling geven aan waarden en normen

Uit zowel de focusgroep-interviews en de diepte-interviews blijkt dat het opvoeden tussen twee culturen door bijna alle opvoeders als lastig wordt ervaren. Opvoeders willen dat hun kinderen de herkomstcultuur behouden maar tegelijkertijd goed kunnen functioneren in de Nederlandse maatschappij. Wat opvoeders hierbij lastig vinden is dat de opvoeding buiten de deur verschilt van die van henzelf, waardoor zij het gevoel hebben extra hard te moeten werken om de herkomstcultuur te behouden. Opvoeders hebben geleerd om ondanks deze verschillen, hun kinderen waarden en normen vanuit de traditie bij te brengen, zoals bepaalde religieuze normen en waarden alsmede morele en sociale waarden en normen die naar eigen zeggen voortkomen uit de islam, zoals beleefdheid, respect voor anderen, het verbieden van alcohol, liegen, stelen, en dergelijke. Tegelijkertijd hebben ze manieren gevonden om hun kinderen te laten participeren in de Nederlandse maatschappij. Hiertoe geven een aantal opvoeders hun kinderen meer vrijheden dan wat zij zelf gewend waren als kind of in vergelijking met de eigen gemeenschap. Dit betekent dat kinderen met leeftijdsgenootjes naar feestjes, het zwembad en de bioscoop mogen, ondanks dat zij hier in aanraking kunnen komen met andere normen voor kleding, de omgang tussen de seksen, of alcoholgebruik zoals in onderstaand voorbeeld.

“Vanavond is er een schoolfeest en zaterdag is er ook een feestje van groep acht van de school. En dat vind ik moeilijk, want een tienjarige ga ik dan naar een feestje sturen. En dan zijn we erover gaan nadenken en toen heb ik gezegd van, nou verbieden werkt ook niet, maar we willen haar ook niet helemaal loslaten, dus gaan we het kaderen. Dus ik zeg, ja is goed, je mag ernaar toe gaan, omdat we vinden van nou ja, het is iets van school en het is ook leuk dat je dat ook meemaakt. En het is ook goed dat ook je gaat kijken van nou, hoe zit zo’n feestje eigenlijk in elkaar, wat er gebeurt er op zo’n feestje, dat je dat ook allemaal, dat je er ook een beeld bij krijgt, van wat het precies inhoudt... **Maar**, we willen niet dat je tot elf uur blijft bijvoorbeeld. En dan de volgende keer als dat zich weer voordoet, dan gaan we samen praten: je hebt de vorige keer gezien wat het was, vond je het leuk, vond je het niet leuk.”

(Moeder; Marokkaanse afkomst; 37 jaar; naar Nederland gekomen toen zij 26 was; drie kinderen)

Naast het geven van vrijheden, stellen opvoeders ook grenzen aan deze vrijheden. Zo mogen kinderen geen verkering nemen of alcohol gebruiken. Op deze manier geven opvoeders de islamitische identiteit een nieuwe vorm door de vrijheden in de Nederlandse maatschappij te kaderen binnen de islamitische waarden en normen.

Wat betreft de omgang met volwassenen vinden veel respondenten vanuit de islam beleefdheid en respect een zeer belangrijke waarde, voor met name volwassenen. Sommige opvoeders geven aan dat dit nog wel eens ontbreekt bij Nederlandse opvoeders. Zo

noemen zij Nederlandse vriendinnen of leerkrachten waarbij kinderen een grote mond mogen hebben. Maar ook het bij de voornaam noemen van de leerkracht vinden zij onbeleefd. Dit betekent niet dat opvoeders het verkleinen van de afstand tussen ouder en kind helemaal afkeuren. Zij vinden het belangrijk dat kinderen het gevoel hebben dat zij altijd bij hun moeder terecht kunnen wanneer er iets aan de hand is, maar ook wanneer een kind zijn of haar ervaringen wil delen. Een meer gelijkwaardige relatie is voor opvoeders dus een nieuw verworven praktijk waarin zij soms de rol van vriendin of coach op zich nemen, maar waarin zij tegelijkertijd de waarden respect en beleefdheid hanteren. Zij halen hierdoor elementen uit beide werelden en combineren deze tot een nieuwe opvoedingsvisie. Hierdoor combineren zij *good practices* uit beide opvoedingstradities.

Het bewuster stellen van ontwikkelingsdoelen

Opvoeders geven aan dat het *stimuleren van de ontwikkeling* bewuster gebeurt dan in het land van herkomst. Het gaat dan met name over de ontwikkeling van de schoolse vaardigheden en de zelfstandigheid. Het van huis uit stimuleren is volgens een aantal opvoeders niet zo vanzelfsprekend in Marokko, waar bij jonge kinderen de nadruk meer op spelen ligt en de rol van de school meer gescheiden is van de opvoeding thuis zoals uit het volgende citaat blijkt:

“Als ik in Marokko ben zie ik toch (andere) manieren van opvoeden. Zelfstandigheid wordt hier ehm... ja, geleerd. Daar niet. Juist kinderen worden afhankelijk opgevoed.. Niet voor honderd procent, maar toch in sommige dingen. Eh, dat zelfstandigheid, zelfbepaling, verantwoordelijkheid nemen, gebeurt hier vanaf vroeg en ook op school. Thuis in Marokko, (begint het opvoeden) ook een beetje te veranderen, maar in het algemeen wat mij opviel (toen ik daar was), (dat) sommige gezinnen zeggen: “Een kind is een kind, hij is nog een kind.”. Maar hier, een kind wordt toch serieus genomen. Hij moet ook dit leren, dit leren en dit leren. Zelfstandigheid en structuur, dat leert een kind (hier) vanaf klein. En praten. En daar, nee, (daar) wordt meer gespeeld. Spelen, spelen, spelen, maar niet echt een duidelijke structuur, zelfstandigheid, dat merk ik (daar) niet.”

(Moeder; Marokkaanse afkomst; 30 jaar; naar Nederland gekomen toen zij 19 jaar was; twee kinderen)

De vrijheden die internet en televisie met zich meebrengen en de volgens de ouders vrijere waarden en normen van de Nederlandse maatschappij zijn elementen waarop opvoeders hun opvoeding aanpassen. Opvoeders geven hun kinderen *meer zelfstandigheid* in vergelijking met hun eigen ouders, zodat kinderen zich goed kunnen voorbereiden op die vrijere maatschappij, zoals ook al uit het bovenstaande citaat bleek. Dit doen opvoeders door kinderen zelfstandig dingen te laten ondernemen met leeftijdsgenootjes (bijv. buiten spelen of naar de stad gaan) en door met kinderen te praten over bijvoorbeeld de gevaren van internet of alcohol. Zij zijn bang dat verbieden averechts werkt en vinden

het belangrijk hun kinderen goed voor te bereiden op de puberteit waarin ze toch wel op onderzoek uit zullen gaan. Daarnaast is zelfstandigheid ook een belangrijke vaardigheid die op school wordt gevraagd en sommige opvoeders zijn dan ook bewust bezig om hun kinderen thuis meer verantwoordelijkheden te geven als voorbereiding hierop.

Een ander belangrijk ontwikkelingsdoel voor Marokkaanse opvoeders is het behalen van *goede schoolprestaties* van hun kinderen. Zij hechten al vanuit hun herkomstcultuur veel waarde aan goede schoolprestaties van hun kinderen maar opvoeders ervaren hier een hogere druk om goed te presteren vanwege de sociaaleconomische achterstandspositie waarin zij verkeren. Zij zijn dan ook bewuster bezig om de schoolprestaties van hun kinderen te stimuleren in vergelijking met de situatie in het land van herkomst, maar hebben soms het gevoel kennis van het onderwijssysteem te missen doordat zij hier niet zijn opgegroeid of zelf geen steun hebben gekregen van hun ouders. Dit lossen zij op door actief op zoek te gaan naar deze kennis bij voornamelijk leerkrachten, maar ook bij vriendinnen die al langere tijd in Nederland zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om manieren om het lezen en rekenen te stimuleren, maar bijvoorbeeld ook om het stimuleren van het maken van vriendjes en vriendinnetjes. Onderstaand citaat laat hiervan een voorbeeld zien.

“Ik ben met Nederlands in een vroeg stadium begonnen.. en ik wil dat hij nu goed echt blijft ontwikkelen, goed ontwikkelen en ehh, van zijn juf krijg ik adviezen. Zo van: “Zó moet je – zij is ook Nederlands – zó moet je, dit moet je met hem oefenen, die boeken moet je voor hem kopen, zo moet je voorlezen.”, want ik heb ook ehm, ja mijn taal is ook niet perfect en ik wil dat hij toch de goede taal leert. En ehh ja, van haar krijg ik dat. En zij vertelt mij: “Zo doen wij op deze school, dit en dit en dat” en dan krijg ik een idee en kan ik zelf thuis met mijn kind thuis doen.”

(Moeder; Marokkaanse afkomst; 30 jaar; naar Nederland gekomen toen zij 19 jaar was; twee kinderen)

Ouders zijn dus door de Nederlandse context waarin andere eisen worden gesteld en andere normen gelden, en door hun positie als migrant, het roer gaan omgooien en zich veel bewuster met de ontwikkeling van hun kind bezig gaan houden dan voorheen. De richting die zij kiezen hierbij, is heel duidelijk bepaald door de uitdagingen waar zij en vooral hun kinderen voor staan zoals zelfstandig functioneren in situaties waarin andere normen gelden, en vooruitkomen in sociaal-economisch opzicht. De kennis die zij hiervoor nodig hebben, werven zij actief bij verschillende contacten, zoals in het voorbeeld hierboven waarin een moeder actief de kennis van de leerkracht van haar kind inzet bij haar opvoeding (zie hiervoor ook het deel over netwerken).

Het aanbrengen van structuur in de opvoeding

Ook ervaren opvoeders dat de opvoeding meer structuur heeft in Nederland. Dit zien zij terug bij Nederlandse vriendinnen of burens, of krijgen dit te horen van Nederlandse professionals, zoals een consultatiebureamedewerker, leerkracht of schoolarts, maar

zij zien dit ook bij Marokkaanse vriendinnen terug die dit waarschijnlijk in een eerder stadium hebben overgenomen van andere opvoeders of professionals in Nederland. De opvoeders uit dit onderzoek zijn zelf ook *meer structuur* gaan aanbrengen in hun eigen opvoeding, in het bijzonder het maken van een dagplanning voor het kind en het aanbrengen van regelmaat. Bepaalde dagelijkse bezigheden krijgen een vaste tijd, zoals het op tijd naar bed gaan, het op tijd eten en slapen, het een uurtje op de computer werken en het inplannen van huiswerk en andere educatieve activiteiten. Op deze manier komt er volgens opvoeders meer rust in huis en weten kinderen wat er van hen verwacht wordt. Het toepassen van deze principes brengt de moeders echter ook in moeilijkheden wanneer ze dit principe confronteren met principes uit hun eigen traditie, bijvoorbeeld het principe dat gastvrijheid voor familie ten alle tijden geldt zoals in onderstaand citaat blijkt:

“Nou, echt kenmerkend voor de Nederlandse opvoeding is de structuur. Dus die rust, die regelmaat, die reinheid. En de structuur.. dat is gewoon kenmerkend voor de Nederlanders. Het koekjestrommel dat dicht gaat na één koekje, de koffie thee is tussen die en die tijd. Weet je wel, dat is gewoon echt Nederlandse opvoeding. En elk Nederlands gezin is daarop ingericht. Mensen weten van elkaar, zes uur etenstijd, dan ga je ook niet bellen, nemen we niet de telefoon op en dat is bij ons gewoon nog chaotisch. Ik wil om zes uur eten, maar zij bellen om zes uur om te zeggen dat ze komen eten. Dan kan ik niet maken dat ik dan ‘nee’ zeg, dus weet je, dat is dan al krul één, voor die ene dag. Dat is nog geen rechte lijn meer en zo komen er de hele dag meer krullen bij.”

(Moeder; Marokkaanse afkomst; naar Nederland gekomen toen zij 1 jaar was; drie kinderen)

Het aanbrenge van structuur is voor veel opvoeders een nieuwe praktijk die ze goed vinden werken in de opvoeding, maar is niet zo stabiel dat onder alle omstandigheden wordt vastgehouden aan de dagplanning. Wat soms als dilemma wordt ervaren is dat familie een ander ritme heeft dan de moeder zelf. Zoals in het voorbeeld hierboven, komt er soms spontaan familie op bezoek waardoor de dagplanning in de war wordt geschopt en de ouder flexibel moet zijn om zowel vast te houden aan haar pedagogische regime voor haar kinderen en te voldoen aan de eisen van haar familie. Dus, alhoewel opvoeders dit aspect overnemen, hanteren zij het structuur aanbrenge op een andere manier dan Nederlandse opvoeders om te kunnen voldoen aan de eisen van een situatie waarin meerdere normatieve kaders naast elkaar functioneren.

Disciplinering

Veel opvoeders vinden het belangrijk dat hun kinderen hen respecteren en naar hen luisteren, maar dat is niet altijd even makkelijk wanneer de waarden en normen buiten de deur vrijer zijn dan thuis. De meeste ouders vrezen dat hun kinderen 'verkeerde vrienden' krijgen wanneer zij te veel buiten zijn zonder toezicht van ouderen. Tegelijkertijd willen opvoeders dat hun kinderen wel buiten kunnen spelen en mee kunnen doen aan feestjes en uitjes met leeftijdsgenoten. Een deel van de opvoeders geeft dan ook aan minder streng te zijn geworden: zij onderhandelen meer met hun kinderen en sluiten meer compromissen. Door duidelijke afspraken te maken over wat en niet mag (alleen voetballen buiten, niet hangen op straat, geen alcohol drinken op een feest, op tijd thuis zijn) en door te praten met hun kinderen (met wie was je, wat heb je gedaan), hopen opvoeders dat kinderen zich enerzijds houden aan hun normen en waarden, maar anderzijds wel gewoon mee kunnen doen met andere kinderen. De opvoeders ervaren vaak dat deze nieuw verworven opvoedvaardigheden onder spanning staan door de opvattingen van de oudere generatie, die vaak bestaan uit het meer verbieden en hanteren van strenge vaststaande regels. Voor kleine kinderen is de oudere generatie juist vaak vrijer, terwijl een deel van de opvoeders aangeeft hun kinderen van jongs af aan regels te willen leren. Deze spanningen ervaren opvoeders wanneer er familiebezoek is of wanneer zij op vakantie gaan bij familie in Marokko zoals in onderstaand voorbeeld.

"Ik voed mij kinderen op en ik straf mijn kinderen op mijn manier. En dan beperk je het wel bij jezelf. Dan neem je dat niet van je familie over.(...) En ja, en in Marokko hebben ze soms wel van: "Hé, maar wat heeft hij gedaan?", of: "Laat maar, hij is nog jong.". Nee, hij is niet jong. Hij is niet klein. Hij snapt het. Ik ben de moeder en ik straf."

(Marokkaanse moeder; 35 jaar; geboren in Nederland; drie kinderen)

Ook hier gaat het om een nieuw verworven opvoedpraktijk waarbij de opvattingen van de opvoeders soms verschillen met die van de familie. Opvoeders worden hier steeds

bewuster van en gaan hier vaak op een flexibele manier mee om door hierin mee te gaan wanneer zij bij familie zijn, maar een enkele moeder zegt ook dat zij haar familie hiermee confronteert.

Communiceren

Opvallend is dat veel migrantenopvoeders zeggen dat het heel belangrijk is om veel met hun kinderen te praten, terwijl zij dit in hun eigen opvoeding minder hebben meegekregen. Regels worden uitgelegd, ouders willen weten wat er omgaat in hun kinderen, leven met hen mee en zijn op de hoogte van wat er met hen gebeurt. Echter, zij ervaren wel dat die nabijheid op gespannen voet staat met de autoritaire verhoudingen in de opvoeding zoals zij die van huis uit kennen. Deze spanning bepaalt volgens de moeders de nieuw verworven vaardigheid om te communiceren met kinderen:

“Waar ik echt soms stiekem een beetje jaloers op ben is de open houding in de Nederlandse opvoeding. Weet je wel, dat je altijd een soort vriend-vriendin houding hebt weet je wel, met je dochter. En.. omdat respect in onze cultuur zo’n grote rol speelt is het dat de ouders hier (hoog) staan en het kind hier (laag). En dat belemmert wel een bepaalde manier van communicatie. En nu, ja, dat ik het probeer weet je wel van, als er wat is moet je gewoon bij me komen. En dan denk ik ja, als je dat van je moeder gewend bent gaat dat waarschijnlijk heel automatisch die boodschap. En omdat ik het niet ken, ja ben ik het een beetje aan het forceren.”

(Moeder; Marokkaanse afkomst; 32 jaar; naar Nederland gekomen toen zij 1 jaar was; drie kinderen)

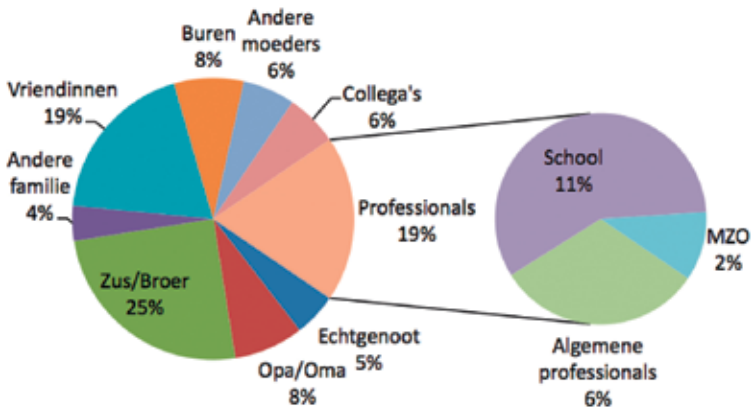
Zoals al eerder is beschreven communiceren opvoeders op een meer gelijkwaardige manier met hun kinderen terwijl zij tegelijkertijd de waarden respect en beleefdheid hanteren. Opvoeders benaderen hun kinderen als serieuze gesprekspartner wanneer kinderen (leuke) ervaringen delen met hun moeder (verliefdheid bijvoorbeeld), wanneer kinderen hun wensen willen laten horen (naar het park willen bijvoorbeeld) en wanneer kinderen met een probleem zitten (kinderen moeten volgens deze opvoeders over *alles* kunnen praten). Opvoeders zeggen dat zij zorgen dat deze gelijkheid niet doorslaat naar brutaal gedrag door kinderen bijvoorbeeld te corrigeren in hun taal (netjes aanspreken) en door tot een bepaalde hoogte in discussie te gaan met hun kind (bijvoorbeeld over de bedtijd). Opvoeders weten hier de balans te vinden tussen twee opvoedvisies (gelijkwaardigheid en hiërarchie) waarmee ze een opvoedpraktijk hebben verworven die beter aansluit bij de vrijere maatschappij, maar tegelijkertijd vasthoudt aan de eigen waarden en normen.

Concluderend: het opvoedkapitaal van opvoeders met een Marokkaanse achtergrond verandert in Nederland. Opvoeders weten op diverse manieren een uitweg te vinden tussen de spanning die het laveren tussen opvoedtradities met zich meebrengt. Dit varieert van het flexibel leren laveren tussen normen en waarden afhankelijk van de context, het

'inkaderen' of herinterpreteren van bepaalde normen en waarden (zoals toegenomen vrijheden en zelfstandigheid) tot het opnieuw uitvinden van praktijken die kenmerken hebben van beide tradities, en dus *hybride* zijn, zoals bij het communiceren met kinderen.

HOE ZIEN DE OPVOEDNETWERKEN ERUIT?

Bij het analyseren van de netwerken van opvoeders met een migratie achtergrond is gekeken naar de specifieke samenstelling van het netwerk en welke functie elk contact of groepen contacten hebben bij de opvoeding. De opvoeders uit ons onderzoek hebben gemiddeld 14 contacten waarmee zij hun opvoeding delen. In de meeste gevallen (83 procent) zijn de contacten vrouwen, zoals ook de geïnterviewde opvoeders. Ook zijn de meeste contacten in dezelfde leeftijd of ouder dan de opvoeders zelf. Het grootste deel (66 procent) heeft dezelfde etnische achtergrond als de deelnemers en 17 procent woont in het buitenland. In het netwerk van de Marokkaanse opvoeders zijn 9 verschillende groepen contacten onderscheiden die een rol spelen bij de opvoeding: de echtgenoot, opa's en oma's, zussen en/of broers, andere familie, vriendinnen, burens, andere opvoeders, collega's en professionals. In de onderstaande figuur wordt de gemiddelde verdeling van deze contacten zichtbaar. Hieruit blijkt dat broers en zussen, vriendinnen en professionals de grootste groepen vormen.

Figuur 1: Verdeling van de actorgroepen

Er wordt advies/informatie gegeven over de opvoeding (zoals tips over bedplassen of hoe het kind beter kan leren lezen), er wordt praktische hulp geboden (zoals oppassen) en de opvoeders zoeken een luisterend oor om leuke en moeilijke dingen in de opvoeding mee te delen. Opvallend is dat de opvoeders ook steun ontvangen van familie in het buitenland. Via de moderne communicatiemiddelen als e-mail, Skype en Facebook is het gemakkelijk contact te leggen en informatie uit te wisselen zoals in het volgende voorbeeld:

Interviewer: "En praat je met je ouders in Marokko wel eens over opvoeding?"
Moeder: "Ja, via de telefoon of internet. En soms zelf zij praten met mijn kinderen ook (...) Ja, moeten jullie luisteren naar je moeder en dit en dat (...) Ja, ik vind sommige keer, sommige punten zij helpen mij ook, zij helpen mij. Mijn moeder ook, zij helpt mij echt."

(Moeder; Marokkaanse afkomst; 39 jaar)

Toch komt het grootste deel van de contacten uit dezelfde stad of zelfs uit dezelfde buurt als de moeder. Door de fysieke nabijheid is er meer begrip voor de situatie. Familie in Marokko begrijpt niet altijd wat er allemaal in Nederland gebeurt. Daarom praten de opvoeders graag met andere opvoeders, die de opvoedproblemen herkennen. Culturele herkenning speelt hierbij een grote rol. Dilemma's die voortkomen uit de botsing tussen de 'Marokkaanse' en 'Nederlandse' opvoeding wordt vooral gedeeld met contacten die dit herkennen uit eigen ervaring. Vriendinnen en zussen, de twee grootste groepen, lijken in deze behoefte te voldoen. 70 procent van de vriendinnen en alle zussen hebben een Marokkaanse achtergrond. Juist deze contacten helpen de moeder een weg te vinden in de Nederlandse samenleving als het om opvoeden gaat, en dus niet bijvoorbeeld in eerste instantie de Nederlandse buurvrouw. Zeker wanneer de contacten al langer in Nederland wonen of al oudere kinderen hebben, kunnen zij vertellen hoe het er bij het consultatiebureau aan toe gaat, hoe het schoolsysteem werkt en wijzen ze de weg naar bibliotheek zoals uit het volgende citaat blijkt:

"Ja ik, komt uit Marokko naar hier, ik ken helemaal niks. Ik leer bij mensen die wonen hier al lang. (...) (Over) boekjes bijvoorbeeld. Mijn dochter heeft lage punten. Wat moet ik doen? Bibliotheek, moet ik naar bibliotheek. Mijn schoonzus zegt 'Oh jij moet naar bibliotheek'. Ik ken dat niet. 'Moet jij naar bibliotheek en dan pak jij die boekjes en gaan lezen'. (...) Zo beetje, beetje lang ken je alles ja."

Moeder, Marokkaanse afkomst, leeftijd onbekend

Toch hebben ook de contacten met een Nederlandse achtergrond impact op hoe deze opvoeders hun opvoeding vormgeven. Dit geldt in het bijzonder voor burenen. Zo ziet een moeder hoe er wordt gecommuniceerd met de kinderen en hoe laat ze naar bed gaan. De Nederlandse mede-opvoeders zijn dus vooral belangrijk doordat opvoeders met een Marokkaanse achtergrond kunnen ervaren hoe het er aan toegaat bij de opvoeding van Nederlanders doordat deze opvoeding zich als het ware voor hun oog voltrekt. Dit wordt duidelijk uit het volgende citaat:

Interviewer: “En wat voor dingen heeft u geleerd van de buurvrouw?” Moeder: “Ja van alles. Van kinderen die moeten niet laat naar buiten. Heb ik ook van haar geleerd. Dus. En zij heeft mij niet gezegd. Maar ik zie hoe zij doet met haar kinderen. Dat neem ik over.”

Moeder, Marokkaanse afkomst, 49 jaar

Ook gaan opvoeders met bepaalde vragen naar Nederlandse professionals. Deze worden vooral gewaardeerd vanwege hun specifieke vakkennis. Opvoeders realiseren zich dat zijzelf niet altijd het antwoord weten op hun vragen en gaan dan naar een professional waarvan zij het idee hebben dat deze er meer verstand van heeft. Zo wordt de juf op school geraadpleegd als het gaat over schoolprestaties maar ook gedragsproblemen worden met haar besproken. Opvoeders gaan naar het consultatiebureau om te horen of het goed gaat met hun kind en wat zij beter kunnen doen. Opvoeders noemden de voorzieningen in de wijk zelfs als een positief element van het wonen in de wijk (dit werd in het bijzonder van Utrecht gezegd). Opvoeders ervaren soms echter ook conflicten met professionals, met name de oudere generatie. Dit heeft volgens hen te maken met het feit dat hulp in Marokko niet op deze manier wordt aangeboden en zij het vaak gênant vinden om om hulp te moeten vragen. Ook ervaringen met discriminatie, of schaamte om te erkennen dat er een probleem is met het kind speelt een rol zoals het volgende citaat uit een groeps gesprek laat zien:

Moeder 1: “Ja als ik bijvoorbeeld hoor, jouw kind gaat naar de GGD dan denk ik direct deze kind is niet normaal.”

Moeder 2: “Nee, maar dat zeg ik net, in onze cultuur heel veel (mensen) accepteren de hulp niet snel. Ze kijken naar de buitenwereld. Die gaat mij uitlachen. Mijn kind gaat ook naar de logopediste vanwege dyslexie, maar ik ga me daar niet voor schamen. Ik ga me daar niet voor schamen. Heel veel wel, ja hallo hij heeft het maar.”

Moeder 1: “Maar heel veel ouders (denken): je kind naar de GGD sturen, dat betekent dat je kind niet normaal is.”

(Moeder 1: Marokkaanse afkomst; drie kinderen. Moeder 2: Marokkaanse afkomst; vier kinderen)

Voor alle contacten kan gezegd worden dat een vertrouwensband nodig is tussen de moeder en het contact. De moeder wil geen gezichtsverlies leiden en zal haar problemen niet snel aan iemand vertellen waarvan ze weet dat die het weer door gaat vertellen.

WELKE CONTACTEN HELPEN MET HET OPVOEDEN IN DE NEDERLANDSE CONTEXT?

In wetenschappelijke artikelen wordt vaak onderscheid gemaakt tussen *bonding capital* en *bridging capital*. *Bonding capital* bevat de contacten van een persoon die dichtbij staan en veel overeenkomsten hebben met de persoon in kwestie, zoals vaak het geval is bij familie en goede vrienden. Dit worden ook wel sterke relaties genoemd. *Bridging capital* bevat de contacten van een persoon die wat verder van de persoon afstaan en waarmee die persoon minder overeenkomsten heeft, de zwakke relaties. Dit zou bijvoorbeeld een collega of de juf van de kinderen kunnen zijn. Deze contacten kunnen potentieel bruggen slaan tussen bijvoorbeeld de Marokkaanse moeder en de Nederlandse cultuur. Er wordt vaak vanuit gegaan dat vooral het *bridging capital* migranten helpt bij het integreren in een nieuwe samenleving. Het *bonding capital* wordt vooral gezien als van belang bij emotionele steun. Bij deze mensen kan de persoon terecht wanneer hij of zij behoefte heeft om te praten over de moeilijkheden die hij/zij ervaart.

Maar de resultaten uit dit onderzoek laten iets anders zien. Juist de contacten in Nederland die dichtbij staan, omdat ze familie zijn en/of een Marokkaanse achtergrond hebben, helpen de Marokkaanse moeder om haar opvoeding te plaatsen in de Nederlandse context. Deze laatste contacten worden aangesproken en hebben een belangrijke functie bij het integratieproces van opvoeders in de Nederlandse samenleving vanwege hun ervaring hebben met opvoeden in Nederland vanuit een niet-Nederlandse achtergrond. Zij ondernemen vaak gezamenlijk activiteiten, wisselen ervaringen uit en geven elkaar praktische steun. Juist deze contacten helpen moeders met een migratie achtergrond

veel bij vragen over de opvoeding, ook als dit gaat over de wijze van opvoeden in de Nederlandse samenleving. Zij zijn het die opvoeders de wegwijzen in het Nederlands onderwijsstelsel en het consultatiebureau. Doordat zij eenzelfde referentiekader hebben als de opvoeders, en ervaring hebben in de Nederlandse maatschappij, zijn zij hiervoor bij uitstek toegerust.

Toch blijven relaties buiten de eigen kring (*bridging capital*) ook belangrijk. Zoals gezegd, geven de opvoeders aan ook te leren van bijvoorbeeld de Nederlandse buurvrouw, maar ook van bureaus met een andere etnische achtergrond dan zichzelf. Het gaat dan bijvoorbeeld over onderwerpen zoals het indelen van de dag, en het communiceren met kinderen. Professionals worden vooral gewaardeerd om specifieke kennis, zoals zaken rondom schoolprestaties, of gedrags- en gezondheidsvragen.

De resultaten uit dit onderzoek laten zien dat er voorzichtig moet worden omgegaan met de begrippen *bonding-* en *bridging capital*. Sterke relaties kunnen met hun ervaring in Nederland ook bruggen slaan. Door de gedeelde waarden en normen passen de adviezen binnen het referentiekader van de Marokkaanse migrantenmoeder.

De opvoeders uit ons onderzoek vormen hun opvoedingsvisie en praktijk in de Nederlandse samenleving dus door een combinatie van contacten met een Nederlandse achtergrond, contacten met professionele kennis en contacten met een Marokkaanse achtergrond. Om te begrijpen hoe de opvoeding van Marokkaanse opvoeders in elkaar

steekt is het goed om te kijken naar de verschillende contacten en hun functie in het netwerk. Het blijkt dat de verschillende contacten voor verschillende doeleinden gebruikt worden. De relaties die dichtbij staan zorgen niet alleen voor emotionele steun maar helpen de moeder ook haar opvoeding vorm te geven in Nederland. Andere opvoeders met een Nederlandse achtergrond hebben vooral invloed door hun nabijheid en doordat zij hun opvoeding in letterlijke zin delen met deze moeders in dezelfde ruimte. Dit ligt anders voor professionals, die meestal geraadpleegd worden voor specifieke onderwerpen. Transnationale contacten uit de eigen gemeenschap spelen verrassend genoeg ook een rol via de moderne media, juist in de ondersteuning van traditionele waarden zoals bijvoorbeeld het handhaven van het respect voor vader en moeder. Zij zijn zoals te verwachten is, van minder belang bij het vinden van oplossingen die specifiek zijn voor de Nederlandse context.

STRATEGISCH OMGAAN MET JE NETWERK: HOE ZETTEN OPVOEDERS HUN OPVOEDNETWERK IN?

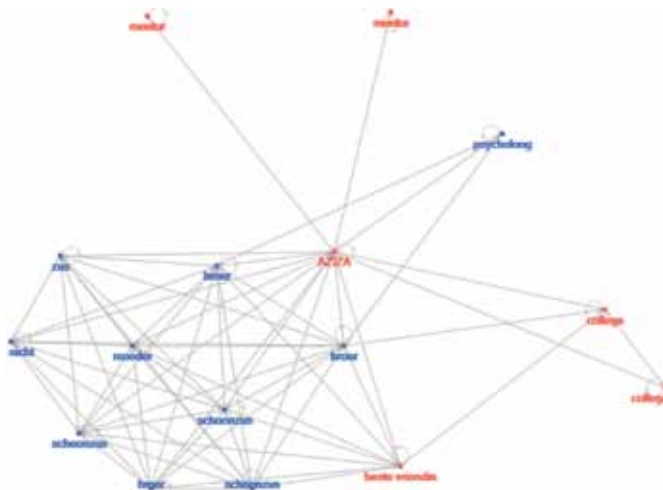
In het bovenstaande zijn de opvoednetwerken vooral beschreven in termen van 'wie ondersteunt de opvoeder', en 'met welke opvoedingsvragen'. Uit de analyses bleek echter dat niet alle opvoeders hun netwerken op dezelfde wijze inzetten.

Het feit dat opvoeders beschikken over netwerken waar zij steun bij opvoedingsvragen kunnen krijgen, wil nog niet zeggen dat zij deze netwerken ook gebruiken. Soms worden adviezen opgevolgd maar soms worden deze ook bewust genegeerd, wordt raad in de wind geslagen en zoeken opvoeders buiten de eigen kring naar nieuwe kennis. Er zijn opvoeders die actief 'shoppen' in hun netwerk en allerlei adviezen combineren tot werkbare oplossingsstrategieën voor problemen en deze ook weer verder delen met hun netwerk. Sommige opvoeders kunnen door de tegenstrijdige adviezen die zij krijgen uit verschillende delen van hun netwerk ook besluiteloos worden. Kortom, uit dit onderzoek bleek dat opvoeders met een migratieachtergrond verschillen in de wijze waarop ze hun contacten inzetten voor hulp bij opvoeding. Er zijn uiteindelijk drie typen opvoeders gevonden waarbij verschillende strategieën zijn onderscheiden opvoednetwerken te gebruiken en hieruit hun opvoedingsvisies en -praktijken af te leiden. Deze typen verschillen ook in de soort netwerken die zij hebben alsmede op een aantal persoonskenmerken. Hieronder zal een preciezere beschrijving worden gegeven van de drie typen opvoeders en strategieën. Ook worden een aantal netwerkkenmerken, zoals de grootte van het netwerk, de dichtheid, de verschillende groepen en samenstelling van de netwerken per type toegelicht.

Type opvoeder 1: Opvoeden tussen twee werelden: de navigerende opvoeder

Opvoeders met een navigerende strategie hebben vergeleken met de andere opvoeders een groot netwerk dat wordt gekenmerkt door een netwerkdeel met meer traditioneel georiënteerde familieleden en personen van dezelfde etnische afkomst in combinatie met een netwerkdeel waarin allerlei andere contacten een rol spelen, waaronder veel

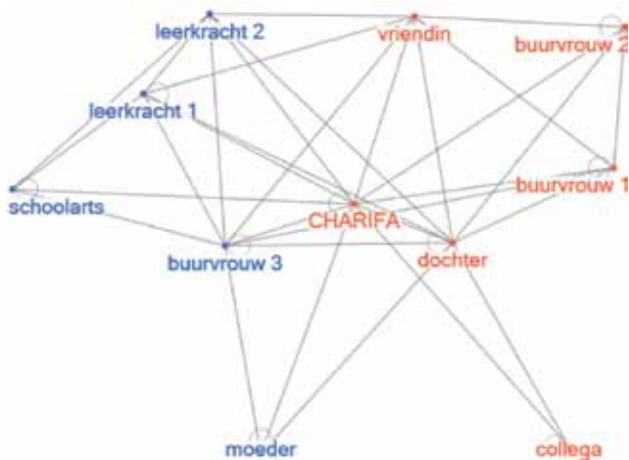
het traditionele familienetwerk, omdat zij zich niet in de support van deze groep kunnen vinden. De opvattingen van de groep waardoor ze omringt worden, verschillen zodanig van die van de opvoeders dat zij ofwel als te traditioneel, ofwel als te modern worden gezien in hun opvoedingsvisies en –praktijken. Deze opvoeders wenden zich met opvoedvragen tot andere externe bronnen, zoals internet, televisie, boeken, of tot professionals. Opvoeders hechten veel waarde aan objectieve kennis van hoog niveau en willen veel controle hebben over hun eigen beslissingen met betrekking tot de opvoeding. De verblijfsduur van deze groep in Nederland is gemiddeld twintig jaar.

Figuur 3

Type opvoeder 3: Selectief gebruik van steun bij opvoeden: de ‘specialist’

De opvoeders die wij de ‘specialisten’ genoemd hebben gebruiken hun netwerk op een selectieve manier en zijn, net als opvoeders met een navigerende strategie, actief op zoek naar steun in hun netwerk bij problemen in de opvoeding. Kenmerkend aan het opvoednetwerk van deze groep opvoeders is dat het netwerk kleiner is vergeleken met de andere typen en dat een hecht familienetwerk afwezig is in tegenstelling tot de vorige twee typen. Deze groep opvoeders zijn, meer dan de andere opvoeders, bereid andere opvoedingsvisies en –praktijken te onderzoeken en hebben uit deze culturele confrontaties oplossingsstrategieën ontwikkeld en delen deze kennis en *good practices* met hun netwerk. Zij zijn in vergelijking met opvoeders van de andere typen het langst in Nederland en zijn vaak actief als paraprofessionaal bij bijvoorbeeld oudercomités, schoolbesturen of migrantenorganisaties.

Figuur 4

Deze typologie laat zien dat er veel verschillende manieren zijn om ‘gegeven’ een bepaald netwerk waarin men verkeert, dit netwerk in te zetten voor de opvoeding. Opvoeders kunnen dus sterk individueel opereren, ook al zijn ze omringd door een netwerk van in principe steunende mede-opvoeders. Ook lijken de netwerkcontacten voor de opvoeders iets anders op te leveren afhankelijk van de specifieke netwerkstructuur en hoe deze ingezet wordt. Waar de ene opvoeder ‘last’ heeft van de diversiteit in haar netwerk, maakt de andere actief gebruik van de diverse standpunten en zet deze om in bruikbare interculturele kennis.

OPVOEDEN IN DE PUBLIEKE RUIMTE IN EEN MULTI-ETNISCHE CONTEXT

In dit onderzoeksproject hebben we ook met opvoeders gepraat over hoe zij het opvoeden in de buurt ervaren, met wie zij praten over opvoeding en op welke wijze zij informatie met elkaar uitwisselen. Deze informatie hebben we aangevuld met resultaten uit het onderzoeksproject ‘Allemaal Opvoeders’ waarin is onderzocht hoe westerse en niet-westerse opvoeders staan tegenover het delen van de opvoedingsverantwoordelijkheid en in hoeverre zij behoefte hebben om deel te nemen aan gezamenlijke opvoedingsgerelateerde activiteiten. Voor beide projecten zijn andere groepen migrantenopvoeders ondervraagd of geïnterviewd.

Gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid

Uit het project Allemaal Opvoeders blijkt dat de meeste opvoeders, zowel westerse als niet-westerse ouders, opvoeden een privé-aangelegenheid vinden waarmee anderen zich niet teveel moeten bemoeien. Het gaat dan met name om de opvoeding in de privésfeer.

Ouders vinden bijvoorbeeld wel dat anderen mogen helpen bij de opvoeding wanneer het gaat om het corrigeren van, of het toezicht houden op hun kinderen in de publieke ruimte, of wanneer het gaat om het krijgen van advies of praktische steun. Er werd op basis van eerder onderzoek verwacht dat niet-westerse migrantenouders die afkomstig zijn uit collectivistische culturen, meer bereid zijn de opvoedingsverantwoordelijkheid te delen, omdat zij in het land van herkomst meer steun hebben van de ‘*extended family*’, zoals ooms, tantes en burens. Echter, uit onze gesprekken met niet-westerse migrantenopvoeders bleek dat zij de opvoeding gedurende hun verblijf in Nederland meer als een privézaak zijn gaan ervaren dan in hun herkomstland. Uit het volgende citaat van een moeder met een migratie achtergrond uit een focusgroep interview blijkt duidelijk dat zij een verschil ervaren tussen hoe opvoeding in het land van herkomst is en hoe opvoeding in Nederland is. Terwijl in Marokko de burens mee opvoeden is dit in Nederland niet het geval.

“Wij komen eigenlijk uit een cultuur waar eigenlijk iedereen meer aan het opletten is. Wat ik net al zei: mijn buurman (hier in Nederland) voedt mijn kinderen niet op. Maar als ik in Marokko ben dan voedt mijn buurman mijn kinderen wel op. Als hij mijn zoontje met stenen ziet gooien dan pakt hij hem bij zijn oren: “Dat mag niet!” Dat is toch dus opvoeden. Nou ja hier gebeurt dat niet.”

(Moeder; Marokkaanse afkomst; 34 jaar, naar Nederland gekomen toen zij 19 jaar was; twee kinderen)

In zowel uit de focus- als de diepte-interviews komt naar voren dat opvoeders het jammer vinden dat het delen van de opvoeding hier minder vanzelfsprekend is, maar tegelijkertijd vinden zij het in de Nederlandse context niet altijd prettig om de opvoeding te delen met opvoeders die niet dezelfde visie uitdragen. Deze opvoeders herkennen zich niet altijd in de visies van bijvoorbeeld de burens of familieleden en daardoor ook niet in de adviezen en steun die zij van hen ontvangen. Het betreft hier zowel verschillen tussen leden van de ‘eigen’ etnische gemeenschap als verschillen tussen henzelf en opvoeders met een andere etniciteit. Dit heeft mede te maken met de impact van een post-migratiesetting op het opvoeden: migrantenopvoeders worden in een nieuwe context gedwongen hun opvoedingsvisies – en praktijken te herzien, waarbij zij bepaalde elementen van de opvoedingstraditie van het land van herkomst behouden en combineren met elementen uit de Nederlandse of westerse opvoedingstraditie. Zo bleek uit de interviews bijvoorbeeld dat jonge opvoeders met een Marokkaanse achtergrond het belangrijk vinden om veel met kinderen te praten en te onderhandelen met kinderen, terwijl familieleden van de vorige generatie van mening zijn dat ouders niet teveel discussieruimte moeten geven aan kinderen. Deze diversiteit in opvoedingsvisies wordt ervaren als lastig en maakt het opvoeden in een wijk met veel verschillende culturen moeilijk. Het gevoel van veiligheid speelt hierbij ook een rol. De opvoeders geven bijvoorbeeld aan dat zij zich niet altijd veilig voelen in de wijk in verband met

criminaliteit, drugsgebruik en problematisch hangjongeren gedrag. Hierdoor hebben ouders soms het gevoel weinig invloed te kunnen uitoefenen op de opvoeding in de straat of in de wijk. Opvoeders durven bijvoorbeeld alleen kinderen op hun gedrag aan te spreken waarvan ze de ouders goed kennen, zoals het volgende citaat laat zien. Zoals uit het citaat blijkt, kunnen deze goede burens waarmee ze de opvoeding wel kunnen delen ook Nederlanders zijn.

“Er zijn kinderen daar durf ik niets tegen te zeggen. En als je zegt: “Dat mag niet, waarom kras je, waarom maak je een raam kapot ofzo.” (Dan krijg je:) “Opdonderen, het is je probleem niet, je bent mijn moeder niet”. Dan doe je niets, maar er zijn burens, weet je, échte burens, ik ken haar echt goed, ik heb (namelijk) ook Nederlandse burens, haar ken ik heel goed. Haar kinderen durf ik wel heel goed aan te spreken.”

(Moeder; Marokkaanse afkomst; drie kinderen)

Ouders willen andere kinderen dus wel corrigeren, maar durven dit niet wanneer zij de ouders van die kinderen niet kennen. Het is mogelijk dat ouders bang zijn dat hun correcties niet in goede aarde vallen bij deze onbekende kinderen en ouders. Er moet wellicht eerst een vertrouwensband bestaan tussen ouders om kritiek op je kind of op je opvoeding te willen geven en ontvangen. Uit de resultaten van Allemaal Opvoeders blijkt dat ouders wel positief staan tegenover andere volwassenen die kinderen corrigeren die zich misdragen in de publieke ruimte, bijvoorbeeld bij vandalisme of ander negatief gedrag. Zij vinden echter dat andere opvoedingstaken bij de ouders zelf liggen. Mogelijk trekken opvoeders de grens tussen de publieke sfeer en de privésfeer. De opvoeding buitenshuis ervaren deze opvoeders mogelijk als verschillend van de opvoeding die zij thuis geven.

Deze grens tussen publiek en privé is nog gecompliceerder wanneer we bedenken dat opvoeders met een migratie achtergrond opvoeden vanuit twee verschillende culturele ‘bagages’ zoals de moeder het in het volgende citaat verwoordt:

“Ik vind het heel moeilijk om kinderen in twee culturen op te voeden. De balans houden. Dat hij niet. Dat hij zijn eigen cultuur behoudt, maar toch dat hij goed kan functioneren in de Nederlandse maatschappij. De balans houden is wel lastig voor mijzelf ook. Ik ben ook niet hier opgevoed. Ik ben in Marokko geboren en opgevoed, dus ik heb bagage van de Marokkaanse cultuur, maar ik heb nu ook bagage van de Nederlandse cultuur. Ik zit middenin, ik zit dus altijd in het (midden). Dus de opvoeding ik wil het wel (als) leuk zien, maar het is hard werken bij mij. Ja of zwaar meer, het voelt meer zwaar dan leuk.”

(Moeder; Marokkaanse afkomst; 34 jaar, naar Nederland gekomen toen zij 19 jaar was; twee kinderen)

De waarden en normen in de maatschappij ervaren migrantenopvoeders vaak als vrijer dan de waarden en normen die zij thuis meegeven. Ook in de wijk zien zij bijvoorbeeld dat andere kinderen nog tot laat buiten zijn, of vinden zij dat Nederlandse buurkinderen soms te brutaal zijn naar hun ouders. Door deze verschillende opvoedingsvisies van opvoeders in de wijk wordt het voor migrantenopvoeders lastig om de opvoedingsverantwoordelijkheid te delen, terwijl zij dit wel als positief ervaren in het land van herkomst. De opvoeders uit de focusgroepen geven aan het belangrijk te vinden om op de hoogte te zijn van de opvattingen van deze ‘andere opvoeders’. Het lijkt er dan ook op dat het een voorwaarde is dat ouders elkaar kennen en elkaars’ opvoedingsvisies delen voor men de opvoeding kan zien als iets waar gezamenlijke verantwoordelijkheid over gedragen wordt.

Gezamenlijke opvoedingsondersteuningsactiviteiten

Uit het project Allemaal Opvoeders blijkt dat westerse en niet-westerse ouders met betrekking tot gezamenlijke opvoedingsactiviteiten met name geïnteresseerd zijn in ontspannende activiteiten met andere ouders en kinderen, zoals samen eten, of een gezamenlijke fietstocht, en in het ontvangen van praktische steun, bijvoorbeeld het maken van afspraken om elkaars kinderen naar school te brengen. Wat opvalt is dat niet-westerse ouders (significant) meer dan westerse ouders, geïnteresseerd waren in het deelnemen aan een aantal formele en informele activiteiten, namelijk: gezamenlijke buurtactiviteiten, een ouderkamer op school, bijeenkomsten over opvoeden, het krijgen van persoonlijk opvoedingsadvies en het volgen van een opvoedingscursus. Dit is te verklaren vanuit een grotere behoefte aan het opnieuw richting geven aan de opvoeding in een situatie waar opvoedtradities opnieuw gewogen en als het ware opnieuw uitgevonden moeten worden.

Implicaties van het onderzoek voor opvoeders, MZO's en professionals

Hoe kunnen we met dit gegeneerde culturele kapitaal pedagogische interetnische gemeenschappen versterken? In dit deel formuleren we een aantal concrete aanbevelingen vanuit het onderzoek voor drie doelgroepen: opvoeders, migrantenorganisaties en professionele organisaties. Hoe kunnen zij de opvoeding versterken, sociale netwerken vergroten en interculturele kennis over opvoeding verbreden?

TIPS VOOR OPVOEDERS

Uit het onderzoek is gebleken dat opvoeders mede door hun sociale netwerk veel kennis en good practices hebben ontwikkeld en dat zij deze kennis ook weer verspreiden binnen hun eigen netwerk. Het onderzoek laat zien dat opvoeders er niet voor kiezen om volledig de manier van opvoeden uit het land van herkomst dan wel Nederlandse manier van opvoeden toe te passen. Zij ontwikkelen nieuwe opvoedpraktijken juist als resultaat van het gedwongen zijn om te schipperen tussen twee culturen.

Intercultureel Opvoedkapitaal ontwikkelen

Opvoeders weten op diverse manieren een uitweg te vinden tussen de spanning die het bewegen tussen opvoedtradities met zich meebrengt. Dit kan zijn het leren wanneer en waar welke normen en waarden of praktijken van toepassing zijn, het overnemen van nieuwe opvoedingspraktijken maar binnen bepaalde kaders, zoals bijvoorbeeld het overnemen van nieuwe vrijheden en zelfstandigheden van kinderen binnen bepaalde religieuze kaders, maar ook het opnieuw uitvinden van praktijken waarbij kenmerken hebben van meerdere opvoedtradities worden gecombineerd. Zo kan de communicatie met kinderen gelijkwaardiger, intiemer en frequenter worden, zonder daarbij belangrijke waarden als respect voor ouderen te willen opgeven. Dit brengt allerlei dilemma's met zich mee, maar opvoeders met een migratie achtergrond hebben laten zien dat uit deze transities die zij meemaken geleidelijk ook stabiele opvoedingspraktijken kunnen ontstaan, ook al ervaren velen deze nieuwe praktijken nog als onzeker en wankel. Praktisch gezien zou je kunnen zeggen: **'Als opvoeders open te staan voor verschillende culturele visies en praktijken, en de confrontatie hiermee aan te gaan, is het mogelijk om nieuwe oplossingen te vinden voor de opvoeddilemma's waarvoor veel opvoeders staan. Hierbij is het niet nodig om vast te houden aan 'oude' oplossingen, of de 'nieuwe' oplossingen klakkeloos over te nemen. Juist door te handelen in deze complexe opvoedsituaties, en elementen uit manieren van opvoeden te combineren en af te wegen worden nieuwe praktijken uitgevonden.**

Erkennen van 'eigen' opvoedkapitaal

Deze nieuwe praktijken zullen opvoeders langzaam herkennen als 'eigen' of 'eigen aan de groep waartoe zij zich voelen behoren'. Het kan dan gaan over de opvoedthema's zoals die eerder in het boekje beschreven staan, zoals het bewust stellen van ontwikkelingsdoelen voor uw kind, de manier van communiceren, of de invulling van waarden en normen in de opvoeding. In hoeverre laat u uw kind vrij? Op welke manier probeert u het gedrag van uw kind te controleren? Hoe belangrijk zijn culturele waarden en normen in de opvoeding?

Het sociale netwerk effectief inzetten bij opvoeddilemma's

Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat opvoeders veel steun ondervinden van hun sociale netwerk. Het is daarom van belang dat u zich als opvoeder bewust wordt van uw netwerk en u dit kunt inzetten. Uit dit onderzoek bleek dat verschillende contacten verschillende functies hebben voor opvoeders. Zo blijken met name zussen en broers alsmede vriend(inn)en belangrijk voor het doorgeven van oplossingen die te maken hebben met de spanning van het opvoeden tussen culturen, terwijl ouders voor opvoeders vooral ondersteunend zijn voor opvoedingsonderwerpen die meer te maken hebben met (het overdragen van) de eigen identiteit. Zie hiervoor het onderdeel: 'Hoe zien de opvoednetwerken eruit?'. Opvoeders kunnen hun voordeel doen met deze kennis bij het inzetten van specifieke contacten voor specifieke opvoedings dilemma's.

Het is goed dat de opvoeder zich bewust is van de verschillende contacten in het eigen netwerk en bij welk contact de opvoeder voor welke steun moet zijn. Hierdoor zullen opvoeders ontdekken welke contacten in het netwerk belangrijk zijn en kunnen zij misschien ook plekken in het netwerk vinden waar kansen liggen voor nieuwe contacten.

Oefening bewust worden eigen netwerk

Door het invullen van bijgevoegd werkblad (zie de bijlage) kunnen opvoeders erachter komen wie er in hun netwerk belangrijk is, welke functie de contacten hebben en welke functies er ontbreken. Om het netwerk groter te maken kunnen opvoeders zich aansluiten bij een migrantenzelforganisatie, oudercomité op school of meedoen aan buurtactiviteiten. Dit zijn plekken waar opvoeders met andere ouders in contact kunnen komen en kennis en ervaring kunnen delen.

Opvoeders met een migratie achtergrond verschillen in de wijze waarop ze hun contacten inzetten voor hulp bij de opvoeding. Niet alle opvoeders doen dit op dezelfde manier. Dit hangt met name af van de vraag of opvoeders met hun eigen ideeën voldoende aansluiting vinden bij de gemeenschap waar zij deel vanuit maken. Maar het hangt ook af van de vraag in hoeverre zij zich een zelfstandige positie hebben verworven ten opzichte van die gemeenschap, bijvoorbeeld door een voorhoede positie in te nemen ten opzichte van andere opvoeders met dezelfde etnische achtergrond of door zich meer los te maken van de gemeenschap op het terrein van de opvoeding. **Voor opvoeders is het dus van belang erachter te komen welke positie zij innemen ten opzichte van hun netwerk als het om opvoedingskwesaties gaat. Dit is mogelijk indien opvoeders zichzelf een aantal vragen te stellen, zoals:**

- Naar wie ga ik wanneer ik een vraag heb over opvoeden? Vraag ik advies aan allerlei mensen, specifieke personen, of pak ik problemen liever in mijn eentje aan door informatie te zoeken op internet en boeken?
- Heb ik het gevoel dat ik iets heb aan de opvoedadviezen uit mijn netwerk of kan ik mij hier niet in vinden? Waarom niet en hoe beïnvloedt dit mijn opvoeding?
- Ga ik voor advies liever naar een ervaren vriendin, familielid of collega, of ga ik liever naar een professional? Wat waardeer ik aan hun adviezen?
- Ben ik iemand die veel advies doorgeeft binnen mijn netwerk, of vraag ik meer advies? Ben ik in een positie om kennis over opvoeding door te geven via bijvoorbeeld een migrantenzelforganisatie of oudercomité?

Wanneer u deze vragen beantwoordt kunt u zichzelf wellicht herkennen in één van de drie eerder genoemde netwerkstrategieën. Zie hiervoor het onderdeel strategisch omgaan met je netwerk: hoe zetten opvoeders hun opvoednetwerk in? Wij claimen niet dat een strategie beter is dan een andere. Wel is het goed om je als opvoeder bewust te zijn van de mogelijkheden en beperkingen van deze strategieën. Aan de hand van de

strategieën die opvoeders in dit boekje hanteren, kunnen andere opvoeders zich wellicht spiegelen en kunnen zij proberen om hun strategie te verrijken.

TIPS VOOR MIGRANTEN ZELF ORGANISATIES

De MZO's als informele ontmoetingsplaats.

De opvoeders die aan het onderzoek hebben deelgenomen zijn allemaal afkomstig van MigrantenZelfOrganisaties (MZO's) uit verschillende plaatsen in Nederland. Tijdens de interviews kwam daardoor regelmatig de rol van de MZO bij de opvoeding ter sprake. De MZO (in het bijzonder de moedergroep waar de opvoeders deel van uitmaakten) is een plek waar opvoeders andere opvoeders ontmoeten. De deelnemers zijn in veel gevallen ook van dezelfde komaf waardoor de opvoeders zich ook in elkaar herkennen. Door dat de opvoeders geregeld bij elkaar komen wordt er in de loop van de tijd vertrouwen gecreëerd, waardoor ze met elkaar over opvoeding willen en durven praten. Het is dan ook belangrijk dat er binnen de organisatie structureel momenten worden gecreëerd voor informele ontmoetingen als voorwaarde voor het opstarten of verdiepen van activiteiten met een opvoedkundig thema.

Agenderen van nieuwe thema's op het gebied van opvoeding

Wanneer de bijeenkomst over een opvoedkundig thema gaat kunnen opvoeders ook op een formelere manier met elkaar over deze zaken spreken. Thema's die besproken zouden kunnen worden zijn te vinden onder het kopje 'Het opvoedkapitaal verandert'. In een dergelijke bijeenkomst zouden voorbeelden van nieuwe opvoedpraktijken kunnen worden besproken, ter inspiratie en voorbeeld voor anderen.

Het stimuleren van het opzetten en gebruiken van opvoednetwerken

MZO's kunnen een rol spelen bij het versterken van opvoednetwerken. Het bijgevoegde werkblad zou kunnen helpen bij een te organiseren **bijeenkomst over het gebruik van sociale netwerken bij de opvoeding.**

Het contact met professionele organisaties

Daarnaast kunnen opvoeders via de organisatie in contact komen met professionele kennis. Allereerst door de kennis van de coördinator, die vaak een opleiding als welzijnsmedewerker heeft gevolgd. De coördinator kan ook **doorverwijzen naar professionele organisaties** die de moeder met bepaalde vragen beter kan helpen. Het is dan ook van belang dat een coördinator weet waarheen hij of zij kan doorverwijzen. Ook worden professionals als gastspreker uitgenodigd. In veel gevallen geven zij nu vaak voorlichting over algemene maatschappelijke zaken, hier zouden **meer professionals met opvoedkundige kennis ingezet kunnen worden.** Het is hier van bijzonder belang dat MZO's zich realiseren dat zij als organisatie ook eigen kennis ontwikkelen en bundelen van de doelgroep om opvoedkundige problemen te lijf te gaan en zij niet louter een doorgeefluik zijn naar de professionele

hulpverlenende organisaties. Dit onderzoek laat zien hoe juist MZO's een bijzondere rol spelen bij het ondersteunen van opvoeders door elkaar. MZO's zouden zich explicieter op deze rol kunnen oriënteren, juist ook nu in het beleid meer aandacht komt voor 'eigen kracht'.

TIPS VOOR PROFESSIONELE ORGANISATIES

Uit het onderzoek blijkt dat een kleine twintig procent van de contacten professionals zijn. Doorgaans is de gedachte dat migrantenopvoeders angstig zijn om met problemen naar een professional te gaan, maar dit is niet altijd het geval.

Laagdrempelig contact leggen met lokale organisaties

Uit ons onderzoek bleek dat een deel van de opvoeders veel waarde hechten aan de kennis die professionals bezitten en zij zijn bereid om tips toe te passen in hun opvoeding. Juist wanneer opvoeders navigeren tussen verschillende culturele posities is volgens opvoeders objectieve en betrouwbare kennis gewenst. Wel ervaren de opvoeders soms een drempel om daadwerkelijk hulp te vragen. Om die drempel te verlagen is het

goed om langs te gaan bij migrantenorganisaties / scholen en u als professional aan te bieden als gastspreker / voorlichter over een bepaald thema. Dit is een goede gelegenheid om opvoeders kennis te laten maken met uw organisatie en daarnaast ook op die plek opvoeders al te kunnen helpen met problemen.

Gebruik maken van de kennis van het sociale netwerk

Verder kunt u als hulpverlener gebruik maken van het sociale netwerk van de hulpvrager, wees u bewust van de verschillende functies die verschillende contacten in een netwerk hebben. Deze zijn terug te vinden bij het onderdeel 'Hoe zien de opvoednetwerken eruit?' waar uitgelegd wordt welke contacten welke functies hebben voor de opvoeders. Ook de manier waarop de hulpvrager haar netwerk gebruikt is belangrijk om in het oog te houden, aangezien dit voor migrantenopvoeders soms specifiek gericht is op het leven tussen verschillende culturen. Is de hulpvrager een onafhankelijke opvoeder, een navigerende opvoeder of een specialist? Of wellicht nog een ander type dat wij niet hebben kunnen onderscheiden in dit onderzoek? Uitleg hierover is te vinden bij het onderdeel **Strategisch omgaan met je netwerk: hoe zetten opvoeders hun opvoednetwerk in?**

Erken het verworven interculturele opvoedkapitaal

Er wordt bij migrantenopvoeders vaak gefocust op de problemen die zij ervaren, terwijl uit dit onderzoek blijkt dat zij zich in de loop van de tijd juist door te handelen in lastige situaties een uitgebreid opvoedkundig repertoire hebben verworven. Hierbinnen zijn elementen herkenbaar uit de cultuur van herkomst maar ook zien we dat opvoedkapitaal ontstaat als het resultaat van een leerproces juist als gevolg van de confrontatie met de opvoeding in Nederland. Migrantopvoeders voeden dus niet ofwel traditioneel (land van herkomst) ofwel modern (Nederlands) op, maar combineren elementen uit verschillende culturen tot hybride opvoedpraktijken. Voorbeelden van deze hybride opvoedpraktijken zijn te vinden onder 'Het opvoedkapitaal verandert'. Professionals zouden zich bewuster kunnen worden van dit unieke opvoedkapitaal waarin migrantopvoeders vaak op unieke en flexibele wijze oplossingen vinden voor hun problemen. Dit heeft bijvoorbeeld invloed op het aanbod op het gebied van opvoeding. Gestandaardiseerd aanbod op het gebied van opvoeding dat uitgaat een 'Nederlands' model, of een model dat er vanuit gaat dat deze opvoeders zich uiteindelijk wel naar dit model zullen voegen kan hierdoor de plank misslaan. Het is aan te bevelen om juist rekening te houden met het nieuw verworven opvoedkapitaal, dat niet altijd zal passen binnen de kaders van het ontwikkelde aanbod, en dit te ondersteunen.

Het onderzoeksteam: hoe kijken zij terug op het onderzoek?

PROF. MARIETTE DE HAAN

“Opvoeders met een migratie achtergrond ontwikkelen ‘eigen’ opvoedkapitaal waarbij zij elementen uit de cultuur van herkomst combineren met elementen uit de Nederlandse opvoeding. Opvoeders zijn zich beperkt bewust van dit ‘opvoedkapitaal’. Een van de opbrengsten van dit project is daarom het bewustmaken, verder systematiseren en verspreiden van dit opvoedkapitaal bij de doelgroep zelf en relevante professionals en beleidsmakers. Daarnaast denk ik dat de in dit onderzoek gebruikte netwerkmethode mogelijkheden biedt voor het in kaart brengen van netwerken in het kader van het versterken van steunnetwerken voor de opvoeding.”

PROF. MICHA DE WINTER

“Wie naar het dominante beleids- en hulpverleningsdiscours kijkt zou bijna gaan geloven dat goede opvoeding afhangt van de individuele opvoedingsvaardigheden van ouders, en van het vermogen van de professionals om problemen zo vroeg mogelijk op te sporen. Maar daarbij wordt vergeten dat een belangrijke bron van menselijk handelen (en dus ook van opvoeding) gelegen is in de kwaliteit van het sociale kapitaal waarover men beschikt. Precies om die reden vind ik de opbrengst het project ‘de Pedagogische Gemeenschap in de Multi-etnische Wijk’ zo belangrijk.”

MARIJE KOEMAN, MSC.

“Opvoeding is deel van een individu, van een buurt, van een netwerk en van een gemeenschap. Ik hoop dat de resultaten en aanbevelingen van dit onderzoek voor enieder aanleiding zullen geven om op zoek te gaan naar de meerwaarde van intercultureel opvoedkapitaal in hun omgeving. Wij hebben geprobeerd in dit onderzoek een brug te slaan tussen wetenschap en praktijk – en een nieuw positief geluid in te brengen in het maatschappelijk debat omtrent opvoeding. Ik hoop van harte dat dit geluid zal worden gehoord en de unieke vaardigheden en kennis van deze opvoeders zal worden (h)erkennt door hulpverleners, MZO’s en bovenal door de moeders zelf.”

ALIEKE HOFLAND, MSC.

“Tijdens het onderzoeksproject ben ik veel in gesprek gegaan met moeders, individueel of in groepsverband. Het viel mij op dat moeders altijd wel wat over hun kinderen en de opvoeding willen en kunnen vertellen wanneer ik er naar vroeg. Ik denk dat opvoeding een van de onderwerpen dat al besproken wordt tussen opvoeders, maar waar nog veel meer over gesproken zou kunnen worden. Het blijft belangrijk om als opvoeders met elkaar in gesprek te blijven. Zo kan er van elkaar geleerd worden en problemen al in een vroeg stadium verholpen worden. Ik vind het belangrijk dat hulpverleners, vrijwilligers en moeders zelf, zich bewust worden van het sociale steunnetwerk en deze zo op een goede manier kunnen inzetten. Zoek elkaar op spreek met en leer van elkaar.”

MARLOES VAN VERSEVELD, MSC.

Ik denk dat dit een bijzonder en belangrijk project is, omdat de wetenschappelijke informatie op een toegankelijke manier ook terecht komt bij de doelgroep zelf, namelijk de opvoeders in een multi-etnische wijk. Wij zijn naar alle deelnemende migrantenzelforganisaties teruggeslagen om onze resultaten terug te koppelen door middel van een interactieve presentatie en dit heeft ook weer veel andere vrouwen in de organisaties bereikt. Ik denk dat dit een belangrijke eerste stap is om moeders bewust te maken van hun unieke verworven opvoedingskennis en -praktijken en hoe zij hun netwerk op een effectieve manier in kunnen zetten. Ik hoop dan ook dat er vanuit dit gedachtegoed verder wordt gewerkt aan een gemeenschap waarin culturele diversiteit als een meerwaarde wordt gezien.”

Verder lezen?

ZIE VOOR DE ANDERE PUBLICATIES VAN DIT PROJECT:
WWW.UU.NL/PEDGEMEENSCHAP

- Haan, de, M. (2011). The reconstruction of parenting after migration: a perspective from cultural translation. *Human Development*, 54, 376–399.
- Hofland, A. (2012). De invloed van actorgroepen op het opvoedkapitaal van Marokkaanse immigranten in Nederland. Masterthesis Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken, Universiteit Utrecht.
- Koeman, M., Haan, M. de & Winter, M. de (in voorbereiding). Parental support networks in migration: a plea for an agency based approach.
- Pels, T., & Haan, M., de. (2003). *Continuity and change in Moroccan socialization. A review of the literature on Moroccan socialization in morocco and among Moroccan families in the Netherlands*. Utrecht: Verwey Jonker & Utrecht University.
- Verseveld, van, M. D.A. (2012). De relatie tussen het opvoedkapitaal van Marokkaanse migrantenmoeders in Nederland en hun sociale netwerken en representaties van verschillende culturele contexten. Masterthesis Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken, Universiteit Utrecht.

PUBLICATIES VAN ALLEMAAL OPVOEDERS:

- Gemmeke, M. & B. Horjus (2012) *Eindrapportage Project Allemaal Opvoeders*. Nederlands Jeugd Instituut/ Universiteit Utrecht: Utrecht.
- Kesselring, M., Winter, de, M., Horjus, B., Schoot, van de, R. & Yperen, van T. (2012). Do parents think it takes a village? Parents' attitudes towards nonparental adults' involvement in the upbringing and nurture of children. *Journal of Community Psychology*, 40(8), 921–937.
- Zie ook de website van Allemaal Opvoeders: www.allemaalopvoeders.nl

ANDERE RELEVANTE LITERATUUR:

De Haan

- Ünlüsoy, A., & De Haan, M. & Leander, K. (2010). Netwerken van jongeren als nieuwe leeromgeving. *Pedagogiek*, 30 (1), 43–57.
- Haan, M. de (2009) *Culturele Reproductie in een Wereld in Beweging*. Oratie Universiteit Utrecht 28 februari 2009.
<http://igitur-archief.library.uu.nl/fs/2009-0821-200111/OratieDeHaanwebsiteversie.pdf>
- Haan, M., de (2008). *Opvoeding, migratie & cultuur*. In W. Koops, M. Winter, de & B. Levering (Eds.), *Opvoeding als spiegel van de beschaving. Een moderne antropologie van de opvoeding*. (pp. 75–90). Amsterdam: Uitgeverij SWP.

- Pels, T. & Haan, M. de (2007). Socialization practices of Moroccan families after migration: a reconstruction in an 'acculturative arena'. *Young*, 15(1), 69-87.
- Pels, T. & Haan, M. de (2003). *Continuity and change in Moroccan socialization. A review of the literature on Moroccan socialization in Morocco and among Moroccan families in the Netherlands*. Utrecht: Verwey Jonker & Utrecht University.

De Winter

- Baerveldt, C., B. Horjus & M. de Winter (2008). From Evaluation to Interpretation: Assessing Theoretical Elements in Residential Programmes. *Evaluation*, Vol. 14, 3, pp. 345-363.
- Winter, M. de, (2007). *Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang; de noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief*. In: P. van Lieshout, M. van der Meij en J. de Pree (eds.). *Bouwstenen voor een betrokken jeugdbeleid*, pp. 225-270. Den Haag/ Amsterdam: WRR/ Amsterdam University Press.
- Winter, M. de (2006). *Democratieopvoeding versus de code van de straat*. In: M. de Winter, R. Janssens & T. Schillemans (eds.). *Opvoeding tot democratie*. Amsterdam: SWP, pp. 11-33. (Oratie Langeveld-leerstoel).
- Winter, M. de (2003). *On infantilization and participation. Pedagogical lessons from the Century of the Child*. In: M. Zuckermann & W. Koops (eds.). *Beyond the Century of the Child*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Bijlage

Werkblad - Hoe ziet mijn netwerk eruit?

HET EIGEN NETWERK MAKEN EN ANALYSEREN IN 4 STAPPEN.

Stap 1: Schrijf in tabel 1 op met wie u praat over opvoeden en vul de verdere gegevens van deze persoon in in voor zover u die weet (zie schema, de kenmerken kunnen variëren naar behoefte)

Stap 2: Vul alle actoren in tabel 2 in, in de bovenste kolom en de eerste rij. Geef daarna met een 0 of 1 aan wie wie kent. 0 = kennen elkaar niet, 1 = kennen elkaar wel.

Stap 3: Analyseer uw netwerk aan de hand van onderstaande formules.

- Gemiddelde leeftijd van de actoren: Tel alle leeftijden bij elkaar op en deel deze door het aantal actoren ($\text{Somleeftijden} / X$)
 - Percentage familie: Deel het aantal familieleden door het totaal aantal actoren en vermenigvuldig dit met 100. ($\text{Aantal fam} / X * 100$). Zelfde geldt voor percentage professionals, vrienden, vrouwen of mensen van een zelfde achtergrond.
 - Netwerkdichtheid:
 - A) Tel het aantal actoren. Vermenigvuldig dit met het aantal actoren -1. Dit antwoord deelt u door 2. ($\frac{X * (X-1)}{2}$)
 - B) Tel het aantal 1-en uit de onderste helft van het schema.
 - C) Deel nu het antwoord van B door het antwoord van A
- Bekijk en vergelijk met anderen:
- Hoe ziet je netwerk eruit in termen van generaties en leeftijden? Wat voor invloed heeft dat op je?
 - Hoe is je netwerk samengesteld? Welke groepen zitten erin en waarom? Hoe functioneren die groepen voor je opvoeding?
 - Heb je een dicht netwerk? Hoe is dat bij anderen? Wat betekent het dat je een dicht of minder dicht netwerk hebt voor je opvoeding?

Stap 4: Gespreksvragen die helpen bij het analyseren en verbeteren van netwerkstrategieën bij het opvoeden :

- Naar wie ga ik wanneer ik een vraag heb over opvoeden? Vraag ik advies aan allerlei mensen, specifieke personen, of pak ik problemen liever in mijn eentje aan door informatie te zoeken op internet en boeken?
- Over welke onderwerpen praat ik met deze actoren?
- Heb ik het gevoel dat ik iets heb aan de opvoedadviezen uit mijn netwerk of kan ik mij hier niet in vinden? Waarom niet en hoe beïnvloedt dit mijn opvoeding?
- Ga ik voor advies liever naar een ervaren vriendin, familielid of collega, of ga ik liever naar een professional? Wat waardeer ik aan hun adviezen?
- Ben ik iemand die veel advies doorgeeft binnen mijn netwerk, of vraag ik meer advies? Ben ik in een positie om kennis over opvoeding door te geven via bijvoorbeeld een migrantenzelforganisatie of oudercomité?
Hoe zou je je netwerk nog groter kunnen maken? Wie mist er? Welke groepen ontbreken of zou je willen opnemen? Hoe zou je dat kunnen doen?

Tabel 1: Actoren en kenmerken

Actoren	Geslacht	Leeftijd	Etniciteit	Fam/Vriend/Prof	Transnationaal
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
11.					
12.					
13.					

Tabel 2

Actoren ▼ →	Ik	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Ik	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1.	1	X												
2.	1		X											
3.	1			X										
4.	1				X									
5.	1					X								
6.	1						X							
7.	1							X						
8.	1								X					
9.	1									X				
10.	1										X			
11.	1											X		
12.	1												X	
13.	1													X

DEZE HELFT NIET INVULLEN

